

УДК 338.48-6:641/642

Д.І. Басюк

ВИННИЙ ТУРИЗМ У ЗАКАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ

У статті розглянуто ресурсний потенціал та інфраструктуру формування винного туризму в Закарпатській області, що представлена малими та середніми виноробними підприємствами, дегустаційними залами та підвалами, спеціалізованими готелями, тематичними фестивалями та унікальним туристичним продуктом – винним шляхом Закарпаття. Запропоновано рекомендації для подальшого удосконалення регіонального продукту винного туризму.

In the article analyzed the resource potential and infrastructure forming wine tourism in the Transcarpathian region. It is represented by small and medium wineries, tasting rooms and cellars, specialized hotels, themed festivals and unique tourist product – wine by Transcarpathia. Wine tourism routes covering Beregovsky, Vinogradov, Irshavsky, Mukachevo, Uzhgorod district. Wine tourism of Transcarpathia combines excursions, tasting, entertainment, spa services, and more. It is indicated that wine tourism combined with all the activities that accompany growing grapes, grape promotion materials and wine from agricultural producers and wineries to end users. Also wine tourism in the region as a whole. They proposed recommendations for further improvement of regional wine tourism product, namely the development of complex programs and projects of regional tourism development, improving the quality of wine production and tourism, creating a favorable environment, legal and economic environment for business activities in the field of wine tourism.

Ключові слова: винний туризм, закарпатський регіон, туристичні ресурси.

Key words: wine tourism, Transcarpathian region, tourist resources.

Одним із перспективних напрямів розвитку ринку туристичних послуг є винний туризм – тематичний вид туризму, пов'язаний з ознайомленням з історією, технологією та культурою споживання алкогольних напоїв у певному регіоні та дегустацією алкогольних напоїв безпосередньо у виробника [1]. Цей вид туризму передбачає:

- відвідування плантацій виноградників, дегустація місцевих сортів винограду;
- ознайомлення з технологією виготовлення алкогольних напоїв безпосередньо на виробництві;
- ознайомлення з історією виноробства, відвідування спеціалізованих музеїв та виставок;
- відвідування дегустаційних залів та підвалів;
- відвідування ресторанів, що пропонують послуги дегустації вина;
- участь у винних фестивалях та тематичних святах;
- участь у спеціалізованих виставках, форумах, конференціях, конкурсах, аукціонах, майстер-класах тощо.

Цілі та методи винного туризму повною мірою відповідають соціально-гуманітарній місії туристичної діяльності як вагомого чинника діалогу культур, поваги до загальнолюдських культурних цінностей, толерантності до способу життя, світогляду і традицій, оскільки національне виноробство є невід'ємною частиною культурної спадщини кожної нації, оригінальним надбанням будь-якого етносу.

За інформацією світових інформаційних агентств, популярність винного туризму продовжує зростати: прибутковість такого бізнесу становить близько 2.5 мільярдів євро на рік, лише в Італії налічується приблизно п'ять мільйонів активних винних туристів; 140 винних шляхів — спеціалізованих маршрутів для енологів та гурманів. Експерти вважають, що винний туризм використовує тільки 20 % потенціалу і може легко подвоїти обороти в найближчому майбутньому. Хоча основним об'єктом уваги тут є вино, туристи можуть спробувати й інші продукти, наприклад, взяти участь у банкеті, на якому представлена місцева кухня і гастрономія місцевого виробництва.

Аналіз наукової та фахової літератури свідчить про активне науково-практичне опрацювання даної проблеми. Серед іноземних авторів цією проблемою займалися Гетс Д., Джонсон Г., Кемброн Б., Холл К. В Україні в дослідженнях Божук Т., Комарницького І., Любіцевої О., Маслової Е., Рибінцева В., Шольц—Кулікова Е. розглянуто історико-культурний контекст розвитку цього виду туризму, особливості створення регіональних туристичних продуктів на основі національних виноробних традицій. Але запропоновані підходи названих вище авторів не повністю розкривають специфіку розвитку винного туризму як нового туристичного напрямку.

З урахуванням макро- і мікрорайонування виноградно-виноробного комплексу, геопросторової організації туристичних ресурсів, можна чітко окреслити основні райони винного туризму в Україні: Закарпатський (Закарпатська область), Одеський причорноморський (Одеська область), Приазово-степовий (Херсонська та Миколаївська області), Кримський (Південний берег Криму, Південно-західний Крим), а також точкові дестинації — м. Київ, м. Львів, м. Артемівськ та ін. [1; с. 213].

Здійснені дослідження дають підставу стверджувати, що винний туризм є формою маркетингу винограду і вина, може поєднуватися з усіма видами діяльності, які супроводжують вирощування винограду, просування виноградної сировини і виноматеріалів від сільськогосподарських товаровиробників і виноробних підприємств до кінцевих споживачів. Також винний туризм підвищує ефективність маркетингових комунікацій та брендингу як господарюючих суб'єктів на внутрішньому і зовнішніх ринках виноградно-виноробної продукції, так і в цілому виноробних регіонів України.

Крім того, розвиток спеціалізованих послуг такого виду туризму дозволяє збільшити тривалість туристичного сезону у певному регіоні, підвищити туристичний імідж місцевості, збільшити кількість туристичних прибуттів, збагатити та диференціювати місцевий туристичний продукт за рахунок впровадження винних турів, фестивалів, екскурсій, дегустацій та презентацій.

Мета статті — проаналізувати ресурсне забезпечення Закарпатської області з точки зору сформованості умов для винного туризму, розробити рекомендації для стратегії розвитку даного виду туризму в регіоні.

Закарпатська область має значні туристичні ресурси для організації тематичних винних турів, пов'язаних із культурою вирощування винограду і виробництвом вина. Провідними районами виноградарства та виноробства у Закарпатті є Берегівський, Мукачівський, Ужгородський, Іршавський та Виноградівський.

Від більшості розвинених виноробних регіонів Закарпаття відрізняється тим, що тут майже немає потужних заводів, виноробство регіону представлено невеликими приватними виноробнями, де зазвичай вино виробляють за стародавніми технологіями, а гостей зустрічає і супроводжує сам господар, він же головний винороб.

Таблиця 1

Площа виноградних насаджень у Закарпатській області [6; 7]

Район	Всього, га	у тому числі:				Питома вага виноградників у площах с.-г. угідь, %
		плодоносні	зрошувані	кореневласні	щеплені	
Берегівський	552,9	377,6	-	219,3	333,6	1,2
Виноградівський	206,9	188,6	-	171,5	35,4	0,5
Іршавський	273,3	145,3	-	156,3	117,0	0,8
Мукачівський	747,3	495,5	-	501,9	245,4	1,4
Ужгородський	541,1	508,0	-	437,7	103,4	1,1
Всього по області	2321,5	1715,0	-	1486,7	834,8	0,6
<i>% до площі винограду області</i>	<i>100,0</i>	<i>73,9</i>	<i>-</i>	<i>64,0</i>	<i>35,9</i>	<i>-</i>

Групування господарств у виноградарській галузі за формою власності в Закарпатській області наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Групування господарств у виноградарській галузі за формою власності в Закарпатській області [6; 7]

Район	Загальна кількість господарств, од.	у тому числі за формою власності, шт.			Площа виноградників у господарствах, га	в тому числі за формою власності, га		
		приватна	державна	комунальна		приватна	державна	комунальна
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>
Берегівський	15	13	2	-	552,9	437,9	115,0	-
Виноградівський	9	8	1	-	206,9	39,9	167,0	-
Іршавський	10	10	-	-	273,3	273,3	-	-
Мукачівський	6	6	-	-	747,3	747,3	-	-
Ужгородський	7	4	3	-	541,1	302,8	238,3	-
Всього по області	47	41	6	-	2321,5	1801,2	520,3	-
<i>%</i>	<i>100</i>	<i>87</i>	<i>13</i>	<i>-</i>	<i>100</i>	<i>78</i>	<i>22</i>	<i>-</i>

Попитом користуються екскурсії на найбільші виноробні заводи регіону – «Леанка» та «Чизай», Ужгородський коньячний завод із дегустацією їх фірмової продукції – вин «Трамінер» «Троянда Закарпаття», «Ріслінг рейнський», «Ріслінг італійський», «Леанка», «Мюллер Тургау», коньяків «Ужгород», «Тиса» та ін.

Виноробство в Закарпатті зародилося близько 2000 років тому. Існують дані, що виноград тут вирощували вже у II столітті, оскільки закарпатський край межував із давньоримськими провінціями Верхня Дакія та Панонія, а першими виноробами, які поширювали технологію виготовлення винного напою, були кельти та даки.

Племена угорців, які прийшли на початку X століття в Дунайську улоговину, завезли середньоазіатські пізньостиглі столові сорти винограду Шасла, Чауш, Бакатор. Але розквітом промислового виноградарства та виноробства вважається XIII століття, коли угорський король Бейла IV для заселення спустошеної монголами місцевості запросив німецьких та італійських виноградарів і виноробів (вінцлерів). Він надав колоністам і нечисленному населенню краю право закладати виноградники, виготовляти і продавати вино, звільнивши їх на 10 років від податків і церковної десятини. Саме тоді на околицях Берегова, Виноградова, Мукачева, Ужгорода були закладені зразкові шпалери виноградників. Потім традицію виноробства гідно продовжили монахи з середньовічних монастирів. У період турецького протекторату під виноградники були освоєні майже всі південні схили вулканічних горбів від Токаю, через Ужгород, Середнє, Мукачево, Берегове, Виноградове і далі до Хуста та тераси на Чорній горі. Саме в цей час побудовано і перші винні підвали в Мужієві та Середньому, Ужгороді. Тоді з Малої Азії та Балкан завезено такі сорти, як Карабурну, Липовина, Фурмінт, Перлина Саба, Іршаї Олівер.

Одним із найбільших виробників вина у регіоні є агропромислова фірма «Леанка» (з угорської – дівчинка), яка працює з 1992 року і має повний цикл виробництва вин. АПФ була створена на базі радгоспу-заводу «Середнянський», що був організований у 1946 році на базі одноосібних господарств. Фірма розміщена в 5 населених пунктах. Об'єднує сім виробничих бригад, два винні заводи з підземними сховищами. «Леанка» – сорт винограду, з якого ось уже протягом 59 років виробляють знамените вино «Середнянське». Крім нього підприємство виготовляє два десятки найменувань марочних, ординарних, сухих, міцних і десертних вин, які принесли славу закарпатським виноробам на багатьох міжнародних конкурсах. Це «Каберне», «Променисте», «Перлина Карпат», «Троянда Закарпаття», «Спокусниця».

Для популяризації винної продукції ДП АПФ «Леанка» пропонує відвідати історичні винні підвали в смт. Середнє Ужгородського району, які є пам'яткою архітектури XVI століття і яким у цьому році виповнюється 454 роки. Середнянські винні підвали занесені ЮНЕСКО до десятки кращих винних підвалів Європи. Гостям пропонують цікаву екскурсію, дегустацію високоякісних середнянських марочних, десертних вин та (за замовленням) смажену картоплю зі шкварками та бринзою.

Створення середнянських підвалів пов'язане з ім'ям Іштвана Добо – трансільванського воєводи, національного героя Угорщини. Народився Іштван Добо приблизно в 1500 році. У 1549 році його призначили капітаном фортеці у м. Егер. Під час турецької експансії він очолив героїчну оборону Егера. У 1552 році його армія з 1935 воїнів вистояла проти 120-тисячної армії Османської імперії. Після цієї перемоги король Угорщини за відважність відпустив йому у власність кілька тисяч полонених турків. Саме вони видовбали середнянські підвали кирками. Завершилося будівництво і укріплення підвалів у 1557 році. Підвали довгий час називали турецькими, їх загальна довжина становить 4,5 км. Спершу підземелля слугували сховищем для людей при графському дворі від нападу ворогів. Унікальність споруд полягає в тому, що вони

мали виходи на поверхню в тихих безпечних місцях, куди можна було б виводити людей. Згодом підземелля втратило своє призначення захисту людей і перетворилося у виносховище.

Викопані підвали в туфі — породі вулканічного походження. Через капіляри, що в ній існують, у підземелля постійно проникає свіже повітря. Це дуже важливо для технології витримки справжніх вин за європейськими традиціями, протягом 3–5 років. У середині підвалів постійно утримується температура +12 °С, тобто майже ідеальні умови для витримки вин.

Середнянські вина з графських підвалів надсилали багатьом коронованим особам Європи. У 1711 році цією територією проїжджав цар Росії Петро I. Він скуштував тут вина, і йому так сподобалося, що на його прохання були закуплені виноградники, які увійшли в історію як «царські».

Традиційний виноробний регіон Закарпаття пропонує унікальний туристичний продукт — винний шлях Закарпаття. У програму входить екскурсія по мікрорегіонах, пов'язаних із культурою вирощування винограду і виробництвом вина, огляд пам'яток історії виноробства та виноградарства, що містить численні легенди та артефакти, проживання в замських садибах, участь у мальовничому і яскравому святкуванні зборі врожаю винограду, а також різні дегустації у 50 дегустаційних залах сімейних виноробних підприємств, з подальшою покупкою вин, що сподобалися гостям. Розробники винного шляху Закарпаття — Асоціація приватних виноградарів і виноробів Закарпаття та кафедра туризму Ужгородського національного університету започаткували при кафедрі курси екскурсиводів, які дозволили підготувати перших спеціалістів. Більшість курсантів — це власники винних підвалів, дегустаційних залів, тобто приватні винороби, зацікавлені в розвитку винного туризму. Організатори також відслідковують всі випадки неякісного виноробства і виключають такі садиби таких виноробів із маршруту.

У м. Ужгород створено перший етно-велнес України — «Унгварґській» з послугами винного СПА. Готель «Унгварґській» в Ужгороді збудувало подружжя Йоганн та Ілона Артогі у 1876 році. Через 132 роки, у 2007 році, після повної реконструкції етно-велнес готель «Унгварґській» пропонує гостям затишні номери, дружній сервіс, традиційну закарпатську кухню та професійне оздоровлення. При готелі діє «Унгварґська ресторація» — перший і найвідоміший етно-ресторан Ужгорода. Більшість унікальних блюд у ресторані готують за старовинними рецептами етнічної Закарпатської кухні (яка включає в себе словацьку, угорську, румунську та чеську кулінарні традиції). До послуг гостей Дегустаційний зал, де можна спробувати закарпатські колекційні вина, мед, сири і наливки. Оздоровчий центр готелю пропонує винні ванни, масаж виноградним маслом, виноградний пілінг тощо.

Протягом останніх років у Закарпатському краї започатковано і проводять численні винні фестивалі: «Червоне вино» (м. Мукачеве, січень), «Біле вино» (м. Берегове, квітень), «Сонячний напій» (м. Берегове, травень) і фестиваль молодого вина «Закарпатське Божоле» (м. Ужгород, жовтень), фестиваль «Угочаська лоза» (м. Виноградів, червень). Окрім того, в кожному селі по закінченню збору винограду відзначають свято лози. Учасниками цих фестивалів є понад 100 тис. туристів з усіх куточків України.

Перспективи розвитку винного туризму в Закарпатті, на нашу думку, повинні бути зосереджені у таких напрямках:

— Розробка програм і проектів регіонального розвитку винного туризму, державна та муніципальна підтримка створення сприятливого організаційно-правового та економічного середовища для розвитку винного туризму.

— Сприяння підвищенню якості винних турів, розширенню їх асортименту, підвищення кваліфікації виноробів та виноградарів у напрямі туристично-екскурсійної та атракційної діяльності.

— Розширення маркетингових комунікацій та брендінг продукції окремих центрів виноробства та Закарпатського туристичного регіону.

— Популяризація винних турів з метою підвищення культури споживання вина, ознайомлення з якісною натуральною продукцією місцевих виробників, ознайомлення з історико-культурною спадщиною на вітчизняному та закордонних ринках.

1. Актуальні проблеми управління виноградно-виноробним комплексом: монографія / І.М. Бабич, Д.І. Басюк, М.В. Білько [та ін.]; за заг. ред. П.Л. Шияна, Д.І. Басюк; Нац. ун-т харч. технологій. — Кам'янець-Подільський: Зволейко Д.Г. [вид.], 2014 — 252 с.; 2. *Божук Т.І.* Сучасний стан і перспективи розвитку винного туризму (на прикладі Закарпатської області) / Т.І. Божук, Л.А. Прокопчук // Туристична індустрія: сучасний стан і перспективи розвитку. Матеріали 6 Міжнародної науково-практичної конференції (28–29 квітня 2011 р., м Луганськ). — Т. 2. — Луганськ, 2011. — Вип. 6. — С. 171–177; 3. *Комарніцький І.О.* Кулінарний туризм в Україні: стан і перспективи регіонального розвитку в контексті підготовки до ЄВРО 2012. / І.О. Комарніцький // Географія та туризм: наук. зб.; редкол. Я.Б. Олійник та ін. — К.: Альтерпрес, 2011. — Вип. 14. — С. 101–106; 4. *Маслов Е.С.* Можливість розвитку винного туризму та готельного комплексу / Е.С. Маслов // Вчені записки ТНУ. Серія: економіка. — 2007. — Т. 20 (59). — № 1. — С. 102–107; 5. *Любіцева О.О.* Перспективи розвитку винного туризму в Україні: світовий аспект / О.О. Любіцева // Географія і туризм: зб. наук. праць; під ред. Б.Я. Олійника. — К.: Альтерпрес, 2012. — Вип. 24. — С. 93–99; 6. *Виноградний кадастр України* / С.І. Мельник, М.Ф. Агафонов, В.М. Костенко [та ін.]. — К.: М-ство аграрної політики України, 2010. — 97 с.; 7. *Виноградно-виноробна галузь України у 2013 році* // Виноград. — 2014. — № 1–2. — С. 14–17; 8. *Hall С.М.* Wine tourism around the world / С.М. Hall, L. Sharples, V. Cambourne. — Elsevier Butterworth-Heinemann, 2000. — 348 p.; 9. *Рыбинцев В.А.* Виноград и вино Украины: история, государство, рынок (теоретические и организационно-экономические аспекты развития): монография / В.А. Рыбинцев. — К.: ИАЭ, 1998. — 447 с.; 10. *Шольц-Куликов Е.П.* Маршруты винного туризма в Крыму / Е.П. Шольц-Куликов // Крымские каникулы. — 2011. — № 1 (12). — С. 48–50.